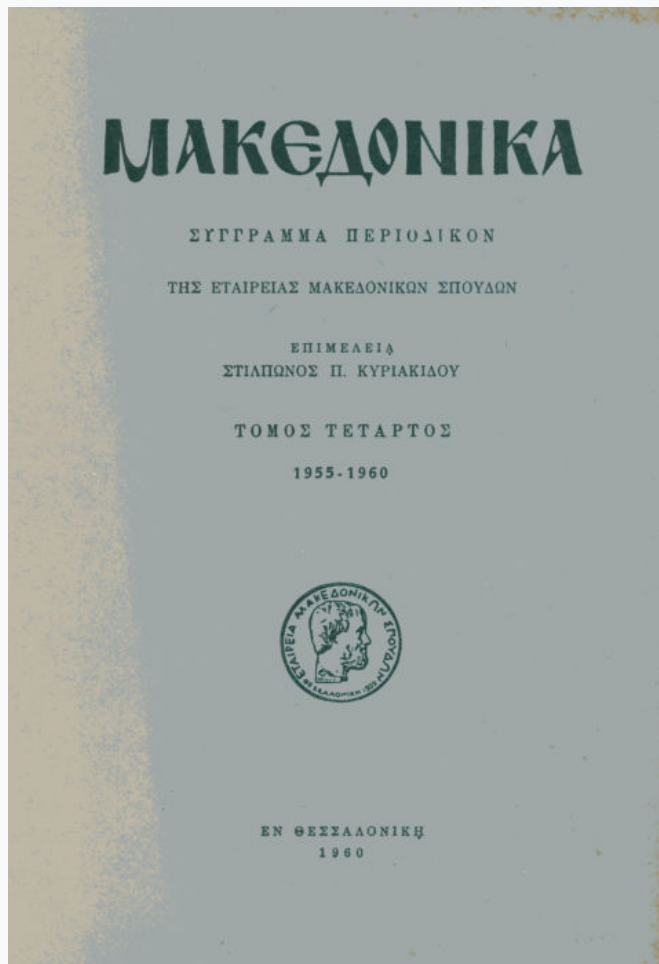

Μακεδονικά

Τόμ. 4, Αρ. 1 (1960)

Το αρχείο του Μακεδονομάχου Τσόντου Βάρδα

Κων. Αθ. Διαμαντής

doi: [10.12681/makedonika.681](https://doi.org/10.12681/makedonika.681)

Copyright © 2014, Κων. Αθ. Διαμαντής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Διαμαντής Κ. Α. (1960). Το αρχείο του Μακεδονομάχου Τσόντου Βάρδα. *Μακεδονικά*, 4(1), 449–469.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.681>

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΥ ΤΣΟΝΤΟΥ ΒΑΡΔΑ

Τὸν Ὀκτώβριον 1950 ἡ Ἑλπίς Χλαμπουτάκη ἐδώρησεν εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Γ. Τσόντου, ὅστις ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Βάρδας διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλον κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ ἀπὸ τοῦ 1903 καὶ πέραν. Τὸ πολῦτιμον αὐτὸ ἀρχεῖον, τὸ ὁποῖον παρελήφθη τῇ 3 - 10 - 1951 καὶ ἐταξινομήθη ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, περιλαμβάνει 30 φακέλους καὶ εἶναι πλέον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐρευνητῶν. Λόγῳ τῆς σημασίας του διὰ τὴν πρόσφατον ἱστορίαν ἐθεώρησα σκόπιμον χάριν τῶν ἐρευνητῶν αὐτῆς νὰ δημοσιεύσω ἀδρομερῇ περιγραφὴν αὐτοῦ, προτάσσων σύντομον βιογραφικὸν σημεῖωμα διὰ τὸν ἀείμνηστον ἄνδρα.

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΟΝΤΟΣ ΒΑΡΔΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Ἀσκούφου τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν τοῦ Νομοῦ Χανίων τῆς Κρήτης τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1871. Πρόπαππος τούτου ἦτο ὁ Παῦλος Πόλακος τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυροπατέρων ἐξ Ἀσκούφου, ὅστις ἐφρονεύθη κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Δασκαλογιάννη (1769). Οὗτος εἶχε σύζυγον τὴν Καλλιόπην Τσοντοπούλαν ἀπὸ τὴν Ἀράδαιναν τῶν Σφακιῶν, ἐξ ἧς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς τὰ τέκνα τῆς ὀνομάζοντο «τῆς Τσοντοπούλας τὰ παιδιὰ» καὶ ἐκ τούτου ἔμεινε τὸ ἐπώνυμον Τσόντος ἢ Τσοντάκης. Ὁ Παῦλος εἶχε δύο ἀδελφούς, τὸν Σταῦρον καὶ τὸν Μανοῦσον καὶ ἀδελφὴν τὴν Μαρίαν, ἣν ἐνυμφεύθη ὁ Κουκούτσης. Τέκνα τοῦ Παύλου ἦσαν ὁ Κωνσταντῖνος Πορτοκάλλης ἢ Τζιολῆς, ὅστις ἐφρονεύθη τὸ 1821 εἰς τὸν Βρωμόκαμπον, ἡ Ἀθηνᾶ, σύζυγος τοῦ Παύλου Μωράκη ἢ Μανουσιουδάκη καὶ ὁ Μανοῦσος, ὅστις εἶχε πέντε υἱούς, Παῦλον, Μιχαήλ, Χαράλαμπον, Εὐστράτιον καὶ Καλλιόπην. Ἐκ τούτων ὁ Μιχαήλ εἶχε τέκνα τὸν Μανοῦσον, Καλλιόπην, Ἀθηνᾶν καὶ Ἀμαλίαν. Ὁ Εὐστράτιος ἐπτά, τὴν Βασιλικήν, Ὀλγαν, Καλλιόπην, Λούγεναν, Μανοῦσον, Μιχαήλ καὶ Γεώργιον. Καὶ ὁ Χαράλαμπος ἢ Λάμπης ἢ Τσοντολάμπης εἶχε τέκνα τὸν Μανοῦσον, τὸν Γεώργιον, ὅστις εἶναι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος δημιουργὸς τοῦ παρόντος Ἀρχείου, καὶ τὴν Ἑλπίδα, ἣτις εἶναι ἡ σύζυγος Χλαμπουτάκη, ἡ αἰώνιας μνήμης δωρήτρια τοῦ Ἀρχείου εἰς τὸ Κράτος.

Ὁ Χαράλαμπος Τσόντος προσέφερεν ὑπηρεσίας κατὰ τὴν Ἐπανόστασιν τοῦ 1866 - 1869 καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τῶν Σφακίων. Ζῶν ἐν Ἀθίνας βροδύτερον, ἐπεμβὰς ἵνα διαχωρίσῃ συμπλακέντας Κρήτας εἰς κέντρον τῶν Χαυτείων, ἐτραυματίσθη τυχαίως τὴν 25ην Ἰουνίου 1874 καὶ ἀπεβίωσεν ἐντὸς ὀλίγου.¹

Υἱὸς τούτου ἦτο ὁ Γεώργιος Χ. Τσόντος, ὁ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα ἐπονομασθεὶς Βάρδας, ὅστις ἐσπούδασε καὶ ἐμεγάλωσεν εἰς Ἀθίνας. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων τὴν 18 Σεπτεμβρίου 1888 καὶ ἐμαθίτευσεν ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς 31 Ἰουλίου 1893, ὁπότε ἐξῆλθε καὶ κατετάχθη ὡς ἀνθυπολοχαγὸς (τῇ 6 Αὐγούστου 1893) εἰς τὸ Πυροβολικόν. Τῷ 1896 μετ' ἄλλων ἀξιωματικῶν μετέβη αὐθαίρετως εἰς τὴν ἐπαναστατήσασαν Κρήτην. Ἐπιστρέψας ἐφυλακίσθη, ἐδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου καὶ ἡφώθη, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἰς πρόσκαιρον παῦσιν ἀπὸ 26 Ὀκτωβρίου 1896. Ἀνεκλήθη ἐξ ἀργίας τῇ 30 Ἰανουαρίου 1897. Τὸν Φεβρουάριον 1897 ὡς οὐλαμαγὸς ὑπὸ τὸν τότε ταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ Ἑμμανουὴλ Μανουσσιαννάκη ἐστάλη μὲ πυροβολικὸν εἰς Κρήτην, πρὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατοχῆς τῆς νήσου ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσον, συμματῶν εἰς τὰς ἐπιθέσεις Κανδάνου, Σελίνου, Πύργου Μαλάξης καὶ λοιπὰς ἐπιχειρήσεις ἐκεῖ.² Κατὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ πολέμου τοῦ 1897 ἐπανῆλθεν εἰς Λαμίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς οὐλαμαγὸς ἐν τῷ Πυροβολικῷ μέχρι τοῦ 1902, ὅτε ἀπεσπάσθη εἰς τὴν Χαρτογραφικὴν Ὑπηρεσίαν.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1904, ἀρξαμένου τοῦ ἐνόπλου Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἐκλήθη τηλεγραφικῶς ἐκ Θεσσαλίας καὶ ἐξῆλθεν εἰς Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ ψευδώνυμον Βάρδας ὡς ἀρχηγὸς ἀνταρτικοῦ σώματος τὴν 5 Νοεμβρίου 1904, δράσας μέχρι 5 Δεκεμβρίου 1905, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθίνας. Τὴν 3 Μαρτίου τοῦ 1905 προήχθη εἰς ὑπολοχαγόν. Ἐξῆλθε πάλιν ὡς ἀρχηγὸς σώματος τὴν 5 Ἰουνίου 1906 καὶ παρέμεινε μέχρι 15 Νοεμβρίου 1907, ἦτοι ἐν ὄλῳ ἐπὶ 2 1/2 ἔτη, ἔδρασεν δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα περισσότερον πάντων τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν σωμάτων ἐν τῷ τότε Βιλαετίῳ Μοναστηρίου (Βιτωλίων), τ. ἔ. τῇ Ἀντικῇ Μακεδονίᾳ.

Τῷ 1904, ὅτε εἶχεν ἤδη φονευθῇ ὁ Παῦλος Μελάς καὶ ὁ Κατεχάκης ἡσθένησεν, ὁ Βάρδας συνεκέντρωσε τὸ ἀνταρτικὸν σῶμά του καὶ τὸν Νοέμβριον ἔφθασεν εἰς Μακεδονίαν εἰς τὴν περιφέρειαν Καστορίας εἰς τὸ χωρίον

¹ Εἰς τὸ Ἀρχεῖον (φάκ. 12, α) σφίζεται ἀπόκομμα ἀδήλου ἐφημερίδος, ἔχον ἄρθρον τοῦ Κ. Ἀργυροπούλου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Τσόντο - Λάμπης».

² Εἰς τὸ Ἀρχεῖον (φάκ. 12, α) ὑπάρχει τὸ ὑπ' ἀριθ. 10194 τῆς 15 Ἀπριλίου 1897 φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Παλιγγενεσία», ἐνθα δημοσιεύεται: «Μάχη καὶ ἄλλοις τοῦ Πύργου τῆς Μαλάξης. Ἐπίσημος Ἐκθεσις» («Ἐν Φουρνὲ Κυθωνίας 14 Μαρτίου 1897 ὁ ἀρχηγὸς Διομήδης Ν. Φανδρίδης»).

Βογατσικόν, ὅπερ εἶχεν ὡς βάσιν. Ἐδρασεν εἰς Καστανοχώρια, ἔνθα διέλυσε τὸ σῶμα τοῦ ἀρχικομιτατζῆ Κωσταντῶφ καὶ τοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, ἐπειδὴ ὁ χειμὼν ἦτο πολὺ βαρὺς, νὰ ὀργανώσῃ τὸν Ἑλληνισμόν τοῦ τόπου καὶ τὸ ἐπέτυχε. Εἰς ὅλα τὰ χωρία, ἀπὸ Βολέτσικο ἕως Βολιμίτσι, ἔκαμεν ἐπιτροπάς, ἔβγαλεν ἐντοπίους ἀντάρτας, ἀγγελιοφόρους, ὁδηγοὺς σωμάτων καὶ τοὺς ἔδωσε καὶ ὅπλα. Οὕτω ἐπέτυχε πλέον ὁ ἀγὼν, ἀναζωογονηθεὶς μετὰ τὴν ἀπογοήτευσιν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Παύλου Μελά. Ἡδύνατο ἤδη τὰ εἰς Μακεδονίαν διερχόμενα ἀνταρτικὰ σώματα νὰ κρύπτονται.

Τὴν 25ην Μαρτίου 1905, ἐνισχυθεὶς καλῶς, ἐνῆργησε τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς κυρίας βάσεως τῶν κομιτατζήδων, τῆς Ζαγορίτσνης. Ἐκαμε καὶ ἄλλην ἐπίθεσιν εἰς Κορέστια, δευτέραν βάσιν, καὶ γενόμενος κύριος τῶν περιοχῶν ἤρchiσε πάλιν νὰ ὀργανώῃ κάθε χωρίον, νὰ δίδῃ ὅπλα καὶ νὰ στρατολογῇ καὶ ἀντάρτας ἀπὸ σλαβοφώνους Ἑλλήνας. Εἶναι ὁ πρῶτος ἀρχηγός, ὅστις ἐκτύπησεν ἐποτελεσματικῶς τοὺς κομιτατζήδες, ἐνεθάρρυνεν, ἀφύπνισε καὶ ὠργάνωσε τὸν ἑλληνισμόν τῆς Μακεδονίας, μετὰ τοσαύτας περὶ οὐδὺς τρομοκρατίας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων.

Λόγῳ ὑπερκοπώσεως ἀνεπαύθη ἐπὶ τина χρόνον. Τῷ 1906 ἐπανήρchiσε τὴν ἐπιθετικὴν του δράσιν ἀπὸ τὰ Κορέστια μέχρι περιφερείας Μοναστηρίου. Ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Μοναστηρίου ἔκαμε τὴν μεγαλυτέραν ἐπίθεσιν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ χωρίου Ἰγρί, βάσεως τῶν κομιτατζήδων. Πυρπολῆσας τοῦτο, ἔμεινε πλέον ἀνενόχλητος καὶ ἤρchiσε πάλιν τὸ ὀργανωτικὸν ἔργον.

* *

Τὴν 1ην Ἰουλίου 1910 προήχθη εἰς λοχαγὸν II, τὴν 23ην Ἀπριλίου 1912 εἰς λοχαγὸν I καὶ τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1913 εἰς ταγματάρχην. Τῷ 1910 ἦτο λοχαγὸς ὑπαπιστῆς τῆς I Μεραρχίας ἐν Λαρίῃ ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Ἐμμανουὴλ Μανουσogiαννάκην. Ὑπ' αὐτὸν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1912 - 13 καὶ εἰς τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν τοῦ 1913. Ἀρχὰς Νοεμβρίου 1912 ἀπεσπάρθη εἰς τὸ ἐν Φλωρίνῃ Γενικὸν Στρατηγεῖον Στρατοῦ, ὅπερ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπέστειλε τοῦτον εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τῆς III Μεραρχίας ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Κ. Δαμιανόν, ἧτις προελάσασα κατέλαβε τὴν Καστορίαν, Βίγλισταν, Κορυτσάν, Κολώνιαν, Λεσκοβίκι, Πρεμετὴν καὶ Κλεισούραν, πλησίον τοῦ Τεπελενίου. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ταύτης εἰς Φλώριναν, ἵνα μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην, διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κορυτσάν καὶ νὰ παραμείνῃ ἐν αὐτῇ ὡς βοηθὸς τοῦ πολιτικοῦ διοικητοῦ Π. Καψαμπέλη καὶ τοῦ κατόπιν ἐλθόντος στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ διοικητοῦ Κορυτσαῖς, συνταγματάρχου πεζικοῦ Ἀλεξ. Κοντούλη.

Ἀρξάμενον τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου τοῦ 1913, τηλεγραφικῶς διετάχθη νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον εἰς Θεσσαλονί-

κην' ἐκεῖ τῷ ἐδόθη λόχος κατοχῆς καὶ σώματα ἀνταρτῶν καὶ ἐνήργησε τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ἐδάφους ἀπὸ λιποτακτῶν τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ κοιμιτατζίδων εἰς τὰς περιφερείας Κιλκίς, Σερρών καὶ Δράμας μέχρι καὶ Νευροκοπίου, οὗ ἐξετέλεσε τὴν ἐκκένωσιν διαταγῇ τοῦ μεράρχου τῆς VII μεραρχίας στρατηγοῦ Ναπολ. Σωτίλη. Εἶτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του ὡς ὑπασπιστῆς τοῦ διοικητοῦ σώματος στρατοῦ Ἑμμανουὴλ Μανουσογιαννάκη εἰς Δράμαν.

Τὸν Σεπτέμβριον 1913 προαχθεὶς εἰς ταγματάρχην, ὑπερέτισε πάλιν ὡς βοηθὸς τοῦ ἐν Κορυτσᾷ διοικητοῦ Ἀλεξ. Κοντούλη καὶ εἶτα ὡς μοίραρχος πυροβολικοῦ ἐκεῖ τῆς VIII Μεραρχίας.

* *

Ἀρξαμένου τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος (1914), προσῆλθεν εἰς αὐτόν, παραιτηθεὶς τοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1914¹ καὶ διετέλεσεν ἀρχηγὸς τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τοῦ τομέως Κορυτσᾶς. Τοῦ στρατοῦ παρητήθη τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1914. Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν ὑφ' ἡμῶν ἐγένετο στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητῆς τῆς αὐτονόμου πλέον Κορυτσᾶς μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1914, ὅτε παρέδωκε τὸν τομέα εἰς τὸν ἐλθόντα τακτικὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ὑπὸ τὸν Ἀλέξ. Κοντούλην, συνταγματάρχην πεζικοῦ. Ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνέργειαν μόνον τὴν 2αν Μαρτίου 1915 καὶ προήχθη εἰς ἀντισυνταγματάρχην τὸ 1916 τῇ 21ῃ Μαΐου, ὑπερετίσας εἰς τὴν διεύθυνσιν ὑλικοῦ πολέμου ὡς ὑποδιευθυντής.

Ἔνεκα τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐφυγοδίκησεν ἀπὸ 5ης Ἰουνίου 1917 μέχρι Νοεμβρίου 1920. Ἐτέθη εἰς διαθεσιμότητα διὰ βασιλικὸν διατάγματος τῆς 20ης Ἰουλίου 1917 καὶ εἰς ἀποστρατεῖαν ἀπὸ 6ης Δεκεμβρίου 1917, ἀνακληθέντων δὲ τῶν διαταγμάτων τούτων τὸ 1920 προήχθη εἰς συνταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1920, τοῦ προβιβασμοῦ του λογισθέντος ἀπὸ 13ης Δεκεμβρίου 1917. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1921 ἐγένετο διοικητῆς τῆς Στρατιωτικῆς Σχολῆς Εὐελπίδων καὶ τὸν Δεκέμβριον 1921 φρουράρχος Ἀθηνῶν.

Τὸν Σεπτέμβριον 1922 συνελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως Πλαστήρα - Γονατᾶ καὶ μετὰ πέντε καὶ ἡμίσεος μηνῶν φυλάκιειν ἐν ταῖς φυλακαῖς «Ἀβέρωφ» δικασθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου ἠθρώθη. Διὰ βασιλικὸν διατάγματος τῆς 11ης Ὀκτωβρίου 1922 ἐτέθη εἰς αὐτεπάγγελτον διαθεσιμότητα, διὰ βασιλικοῦ δὲ διατάγματος τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1923 εἰς αὐτεπάγγελτον ἀποστρατεῖαν.

¹ Κ ω ν. Ἀ θ. Δ ι α μ ά ν τ η, Πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος, Περιοδικὸν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμ. Ε' (1956), σελ. 122 κ.έ. (ἐνθα δημοσιεύεται αὐτόγραφον Ἡμερολόγιον τοῦ Τσόντου Βάρδα).

Τὸ 1935 (Φ.Ε.Κ., Γ' ἀρ. 149/19 - 11 - 1935) ἀνεκλήθη τὸ ἀπὸ 15 - 2 - 1923 βασιλικὸν διάταγμα ἀποστρατείας του καὶ προεβιάσθη εἰς τοὺς βαθμοὺς τοῦ ὑποστρατήγου ἀπὸ 23 - 8 - 1923 καὶ ἀντιστρατήγου ἀπὸ 6 - 8 - 1925, ἀκολούθως δ' ἀπεστρατεύθη ἀπὸ 18 - 1 - 1933, ἀφ' ἧς κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ὀρίου ἡλικίας. Τῇ 30 - 12 - 1929 ἐξήγησε νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὸν πίνακα τῶν Μακεδονομάχων (Ν. 4413/23 - 8 - 1929).

Ἐκτοτε ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπὸ τὴν σημαίαν κυρίως τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ἐκλεγόμενος βουλευτὴς εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Ἐπὶ κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη ἐγένετο ὑπουργὸς γενικὸς διοικητὴς Κρήτης. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 15ῃ Σεπτεμβρίου 1942 καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν στερήσεων τῆς κατοχῆς καὶ τοῦ μαρasmus ἐκ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Πατρίδος.¹

Τῇ 22α Ἰουλίου 1946 ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Ἀθηνῶν Γεωργίου Θ. Μπακοπούλου πρότασις νόμου «περὶ ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος εἰς τὸν ἀντιστρατήγον Γεώργιον Τσόντον - Βάρδαν», εἰς ἔμφανές μέρος τῆς πρωτευούσης διὰ τοὺς μακροὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας του ὑπὲρ τῆς Βορείου Ἠπείρου, Μακεδονίας καὶ Κρήτης.

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΣΟΝΤΟΥ - ΒΑΡΔΑ

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο εἰσαχθὲν διαλελυμένον καὶ ἐντελῶς ἀκατάτακτον εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἐταξινομήθη ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας καὶ εἶναι σήμερον προσιτὸν εἰς τὴν ἔρηναν. Περιλαμβάνει στοιχεῖα καὶ πληροφορίας : 1ον διὰ τὴν κρητικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν Ὀρλωφικῶν (1769) μέχρι τοῦ 1942, κατὰ τὴν προσπάθειαν ἀνευρέσεως τῶν προγόνων καὶ συγγενῶν τοῦ Γ. Τσόντου καὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς δράσεως αὐτῶν. Εἰς τοὺς φακέλους 1 καὶ 12 δύναται νὰ ἀνεύρῃ τις πολλὰς εἰδήσεις διὰ τὴν περίοδον 1866 ἕως 1912 τῆς κρητικῆς ἱστορίας. Καὶ εἰς τοὺς ἄλλους φακέλους ἐκτίθεται μὲ ἀφθονίαν στοιχείων ἡ δρᾶσις πλήθους Κρητῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ κοινωνικῆς τάξεως, ὅπου διεξήγετο ἀπελευθερωτικὸς ἀγών. Θαυμάζει κανεὶς τὴν εὐρυτάτην συμμετοχὴν τῶν τέκνων τῆς ἡρωοτόκου νήσου εἰς τοὺς ἀγῶνας πρὸς ἀπελευθέρωσιν : τῆς Κρήτης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου. 2ον Ἀφθονον εἶναι τὸ ὕλικόν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶ-

¹ Τὰ ἀνωτέρω περὶ τοῦ Τσόντου Βάρδα βιογραφικὰ στοιχεῖα ἐλήφθησαν ἐξ αὐτοβιογραφικῶν σημειωμάτων τοῦ ἰδίου, εὗρισκομένων ἐντὸς τοῦ Ἀρχείου καὶ δὴ εἰς τὸν 12 φάκ. Πλὴν τούτων εἶχον ὑπ' ὄψιν μου καὶ τὰ ἑξῆς : Κ ω ν. Χ. Σ κ ε ν - δ ε ρ η, Φυσιογνομίαις πού ἔφυγαν. Ὁ Γεώργιος Τσόντος - Βάρδας, «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Ἡμερολόγιον «Πελαγοῦ» Κορυτσᾶς, ἔτος δωδέκατον, Ἀθῆναι 1947 σελ. 67-77. Κ ω ν. Α. Δ ι α μ ά ν τ η, Πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος, «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» τόμ. Ε' (1956), σελ. 121 κ.ε.

να ἀπὸ τοῦ 1903 - 1913. 3ον Πλούσιον ὕλικὸν ὑπάρχει διὰ τὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα (1913 - 1915). 4ον 'Αξιόλογοι εἰδήσεις παρέχονται καὶ διὰ τὰ ἄλλα στρατιωτικά, πολιτικά καὶ κοινωνικά γεγονότα τῆς Ἑλλάδος τῶν χρόνων, καθ' οὓς ὁ Γ. Τσόντος ἐσπουδαῖεν εἰς τὴν Σχολὴν Εὐελπίδων, ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν, κατεδιώκετο ὡς ἀντιβενιζελικὸς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, ἔδρα ὡς πολιτευόμενος.

Τὰ στοιχεῖα τοῦ 'Αρχείου κατ' εἶδος εἶναι πρωτότυπα ἱστορικά ἔγγραφα, αὐτόγραφοι ἐπιστολαὶ τοῦ ἰδίου πρὸς ἄλλους ἢ ἰδίως ἄλλων πρὸς αὐτόν, αὐτόγραφα ἡμερολόγια, βιογραφικά καὶ ποικίλα ἄλλα σημειώματα, ὑπομνήματα, σημειωματάρια, χειρόγραφα βιβλία, ἄρθρα, ἐκθέσεις, ἔντυπα ποικίλα (βιβλία, ἐφημερίδες, ἀποκόμματα ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ὀλίγα περιοδικά, προκηρύξεις, ἐγκύκλιοι κλπ.).

Τὸ περιεχόμενον τοῦ 'Αρχείου κατὰ φακέλους ἔχει ὡς ἑξῆς.

I. ΚΡΗΤΙΚΑ

"Εγγραφα, ἐπιστολαί, καταστάσεις, σημειώματα, πιστοποιητικά, τηλεγραφήματα, ἔντυπα κλπ. (τῶν ἐτῶν 1867 - 1912) ἐν 3λφ τεμάχια 305.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 1, εἰς 10 ὑποφακέλους ὡς ἑξῆς :

α) 'Αρχεϊακὰ στοιχεῖα τῶν ἐτῶν 1867 - 1893. Τεμάχια 11. Τὰ ἔγγραφα καὶ τὰς ἐπιστολάς ὑπογράφουν οἱ Λάμπης Τζοντάκης, Γ. Καρκαβιτζίτης, Μανοῦσος ἢ Ἐμμανουὴλ Τσοντάκης, ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις Σφακίων καὶ τὸ Γεν. 'Αρχηγεῖον Σφακίων τῆς 30ῆς Αὐγούστου 1878, Γ. Τσόντος, Γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κρήτῃ, ἔκκλησις τῶν Κρητῶν πρὸς τοὺς λαοὺς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τῇ 1ῃ Ἰουνίου 1890.

β) 'Αρχεϊακὰ στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1894. Τεμάχια 18. Ὑπογράφουν διάφοροι ἐξάδελφοι τοῦ Γ. Τσόντου, Σταῦρος Α. Πολεντάκης, Γ. Α. Μανούσας, Σ. Μπικουβάρης, Παῦλος Ν. Μαλανδράκης, Γ. Παπαδόπετρος κ. ἄ.

γ) 'Αρχεϊακὰ στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1895. Τεμάχια 26. Ὑπογράφουν : Κράτης, Γ. Ι. Παπαδόπετρος, Καλλικρατίδας, Μασοῦσος Τσοντάκης, Σ. Α. Πολεντάκης, Σ. Μπικουβάρης ἢ Πόλακας, Μ. Γ. Κουνδουράκης, Πέτρος Μάνος, Ἐλπίς Τσόντου, Γ. Τσόντος κ. ἄ.

δ) Χειρόγραφον ἐκ φύλλων 9, διαστάσεων $0,30 \times 0,21$ μ. ἔχον λίαν πυκνογραμμένης σημειώσεις διὰ τὰ ἐν Κρήτῃ γεγονότα τοῦ 1895 κ. ἔ. μὲ παραπομπὰς εἰς κεφάλαια καὶ σελίδας συγγράμματος ἀγνώστου, ἐκδεδομένου ἢ ἀνεκδότου.

ε) 'Αρχεϊακὰ στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1896. Τεμάχια 77. Ὑπογράφουν Ἐλπίς Τσόντου, Σ. Α. Πολεντάκης, Σ. Μπικουβάρης ἢ Πόλακας, Σ. Χριστοδουλάκης, Μ. Γ. Κουνδουράκης, Γ. Χ. Τσόντος, Γ. Πωλιουδάκης, Σ.

Α. Πολέντας, Μιχαὴλ Τσοντάκης, ἡ ἐν Βαφὲ Κεντρικῇ Ἐπιτροπῇ τῆς Μεταπολιτεύσεως τῆς Κρήτης πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐφημερίδα «Τὰ Λευκὰ Ὁρῶ» τῇ 13 Μαρτίου 1896 (ἄρθρον), Ἀ. Βέρος, Ἰωσήφ Συγγελάνης, Χαρ. καὶ Εὐστ. Σ. Τσατσούλης, Γ. Ι. Παπαδόπετρος, Γ. Ἀποστολάκης, Σ. Βαρδίδης, Νέος Πολιτειακὸς Ὁργανισμὸς Κρήτης ἐν Χανίοις τῇ 20ῇ Αὐγούστου/1ῃ Σεπτεμβρίου 1896, Διακήρυξις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τοὺς Κρητὰς βουλευτάς, ὁ Γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Ν. Γεννάδιος πρὸς τὸ Προεδρεῖον τῆς Ἐπαναστατικῆς τῶν Κρητῶν Συνελεύσεως εἰς Κάμπους 20ῇ Αὐγούστου 1896 ἐν Χανίοις, ἡ Γενικὴ Ἐπαναστατικὴ τῶν Κρητῶν Συνέλευσις πρὸς τοὺς προξένους τῶν ἑξ Μεγάλων Δυνάμεων εἰς Χανιά, ψήφισμα αὐτῆς ἐν Βάμφ τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1896, ἐκκλησίαις πρὸς τὸν χριστιανικὸν λαὸν τῆς Νήσου, δίκη Γ. Τσόντου εἰς Ἀ' Διαρκὲς Στρατοδικεῖον ἐπὶ λιποταξίᾳ, Ἐθνικὴ Ἐταιρεία, Μανούσος Τσοντάκης, Ἐμμ. Μανουσογιαννάκης κ. ἄ.

ς) Ἀρχεῖακὰ στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1897. Τεμάχια 38. Ὑπογράφουν Λάμπης Κατσούλης, Ἐμμ. Μανουσογιαννάκης, Ἐλπίς Τσόντου, Παπαδογιάννης, Ν. Χριστοδουλάκης, Τιμ. Βάσος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς Κρήτης, σημειώματα, Χ. Πωλογεώργης, Σ. Α. Πολέντας, Μ. Γ. Κουνδουράκης, Σ. Χριστοδουλάκης, Δημ. Στάϊκος, ἐπιστολαί, ἃς ὑπογράφουν πολλοὶ ἐκ Σφακίων πρόκριτοι, Ἐμμ. Βαρδίδης, Παπα - Γαβριήλ, Ἐ. Φραντζεσκάκης, Γ. Λουκάκης, Ν. Γ. Παπαδάκης, Μανούσος Τσόντος, Γ. Δασκαλογιάννης, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Ἀλ. Ζαΐμης πρὸς τὸν Ἐ. Μανουσογιαννάκη 9 Δεκεμβρίου 1897 κ.ἄ.

ζ) Ἀρχεῖακὰ στοιχεῖα τῶν ἐτῶν 1899 - 1912. Τεμάχια 10. Ὑπογράφουν Μ. Κούνδουρος, Ν. Ψύχας, Γ. Δασκαλογιάννης, Ἐμμ. Βαρδίδης, Γ. Παπαδόπετρος, διαμαρτυρία τῶν Μουσουλμάνων πληρεξουσίων τῆς 3ης τῶν Κρητῶν Συνελεύσεως ἐνώπιον τοῦ Προεδρείου ἐν Χανίοις τῇ 26ῃ Ἀπριλίου 1910, Ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν ἐν Χανίοις τῇ 2ῃ Ἀπριλίου 1912 πρὸς Γ. Τσόντον πληρεξούσιον τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν εἰς Λάρισα κ.ἄ.

η) Ἐθνικὴ Ἐταιρεία. Ἐγγράφα 15 τῶν ἐτῶν 1895 - 1897. Περιέχει χειρόγραφα καὶ ἔντυπα, ἐν οἷς προκλήρουν τοῦ προέδρου τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας πρὸς τοὺς προέδρους τῶν ἀπανταχοῦ τμημάτων ἐν Ἀθήναις τῇ 25ῃ Νοεμβρίου 1896 καὶ ἄλλην τῆς 22 - 4 - 1897, ἔντυπον κανονισμὸν τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας, ἕτερον χειρόγραφον καὶ τρίτον λιθόγραφον, σημειώματα Γ. Τσόντου, ἄρθρον τῆς ἐφημερίδος «Ἀτλαντὶς» μὲ τίτλον «Βασιλικὴ Δράσις».

θ) Διάφορα. Τεμάχια 14, ὡς χειρόγραφον ἐκ φύλλων 8 μὲ τίτλον «Κίνημα Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς», ὑπόμνημα γαλλιστὶ πρὸς Ὑπουργὸν εἰς Ἀθήνας τῇ 14/26 Δεκεμβρίου 1889 περὶ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος, ποικίλα

ἀχρονολόγητα, σημείωμα ἐξαίρον τὴν δρᾶσιν Γ. Βάρδα καὶ Π. Μεῶ δακτυλογραφημένον, ἔγγραφον Ὑπουργείου Κρατικῆς Ὑγιεινῆς καὶ Ἀντιλήψεως πρὸς Γενικὴν Διοίκησιν Κρήτης τῇ 2 - 7 - 1939 περὶ καταρτισμοῦ ὀνομαστικῶν πινάκων τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Κρήτης, πρακτικὸν Διοικητικοῦ Συμβουλίου Συνδέσμου Παλαιῶν Ἀγωνιστῶν Κρήτης (1895 - 97), ἵνα παρυσιασθῶν εἰς Α.Β.Υ. Πρίγκιπα Γεώργιον πρὸς συνηγορίαν ὑπὲρ τῶν αἰτημάτων τῶν τῇ 27ῃ Δεκεμβρίου 1938, ὑπόμνημα τῆς ἰδίας πρὸς Α.Β.Υ. πρίγκιπα Γεώργιον τῇ 28ῃ Δεκεμβρίου 1928.

ι) Ἔντυπα τῶν ἐτῶν 1894 - 1912. Τεμάχια 65. Ἐφημερίς «Σκρίπ» τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1897, ἔφημερίς «Ἡράκλειον» τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1894, ἐπίσημος ἔφημερίς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας τεύχος Α' τῆς 11ης Σεπτεμβρίου 1906, ἔκτακτον παράρτημα τοῦ «Συντάγματος» Χανιά 29ῃ Ἀπριλίου 1908, παράρτημα τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐν Κρήτῃ τῇ 25ῃ Σεπτεμβρίου 1908, 13 - 10 - 1908, 15 - 10 - 1908, καὶ ἄλλα φύλλα τοῦ 1908 - 1912, προκήρυξις εἰς συλλαλητήριον κατὰ τῆς καθόδου εἰς Κρήτην καδήδων 19 - 5 - 1911, ἔκτακτον παράρτημα «Ἐλευθέρου Βήματος» τῇ 4 Δεκεμβρίου 1911, ἔκτακτον παράρτημα τοῦ «Ἀγῶνος» 1ῃ Δεκεμβρίου 1911, προκήρυξις, συνοπτικὴ κατάστασις τῆς ἐν Κρήτῃ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως (παράρτημα Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ 39ου φύλλου τῆς 22 - 7 - 1910 τεύχος Β'), ἔφημερίς «Ἐρευνα» ἀπόκομμα τῆς 23 - 9 - 1938.

II. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤ' ΑΥΤΟΝ

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 2, ἔχων στοιχεῖα τῶν ἐτῶν 1903 - 1905. Ὑποδιαφεῖται εἰς τοὺς ἑξῆς ὑποφακέλους.

α) 1903, Μάϊος - Δεκέμβριος. Ἐγγραφα 9, ἦτοι : τοῦ Ε.Κ. πρὸς Γ. ἐκ Θεσσαλονίκης τῇ 6 - 5 - 1903, τοῦ Γ. Περγάκη ἀπὸ Βιτώλια τῇ 11 - 5 - 1903 πρὸς Γεώργιον, τοῦ αὐτοῦ ἐξ Ἀθηνῶν τῇ 9 - 6 - 1903 πρὸς Γεώργιον, τοῦ Ε. Γ. Καούδη ἐκ Τρικάλων 13 - 6 - 1903 πρὸς Γ. Τσόντον, τοῦ Γ. Σ. Περγάκη ἐκ Καλαμπάκας 13 - 6 - 1903 πρὸς Γ. Τσόντον, τοῦ Λουκάκη ἐκ Βόλου 25 - 8 - 1903 πρὸς Γ. Τσόντον, δύο τοῦ Γ. Περγάκη ἐξ Ἀθηνῶν 4 - 9 - 1903 καὶ ἀχρονολόγητον, χειρόγραφον ἐκ φύλλων 18 (ἐκθεσις ὑπομνηράρχου Σπυρο - Μήλιου κατὰ Βουλγάρων κοιμητῶν, συλληφθέντων τῷ 1903 ἐν Θεσσαλίᾳ. Συνέντευξις αὐτοῦ πρὸς ξένον ἀναποκριτὴν).

β) 1904. Ἐγγραφα 35, μεταξὺ τῶν ὁποίων : «Τελευταία ἔκθεσις Παύλου Μεῶ» (ἀντίγραφον ἐκ σελ. 26), ἐπιστολὴ Π. Μεῶ ἐκ Κηφισίας τῇ 22 - 1 - 1904, Ρούβα ἐκ Λοσνίτσας, Γ. Περγάκη ἐκ Βόλου, Γ. Ι. Δικωνύμου, Ε. Καούδη ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ Τρικάλων, ἐπιστολαὶ Βάρδα πρὸς Μ(ά-λαιν) καὶ ἄλλους.

γ) Ἰανουάριος - Μάρτιος 1905. Ἐγγραφα 25, ἐν οἷς καὶ πολλὰ κρυ-

πτογραφικά ἢ τελείως ἢ ἐν μέρει. Γράφουν Ρούβας, Τσόντος, ἐπιτροπαὶ χωρίων, Καλαποθάκης, τὸ ἐν Ἀθήναις Μακεδονικὸν Κομιτᾶτον κ.ἄ.

δ) Ἀπρίλιος 1905. Ἔγγραφα 95, τὰ περισσότερα κρυπτογραφικά. Ἀποστέλλουν ὁ ἐφημέριος Παπᾶ Δημήτριος τῆς κοινότητος Ζιτράλτης, τὸ Ἑλληνικὸν Μακεδονικὸν Κομιτᾶτον ἐξ Ἀθηνῶν, Διον. Καλαποθάκης, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος «Ἐμπρὸς» καὶ πλείστοι ἄλλοι.

ε) Μάιος 1905. Ἔγγραφα 98, πολλὰ κρυπτογραφικά.

ς) Ἰούνιος 1905. Ἔγγραφα 92.

ζ) Ἰούλιος 1905. Ἔγγραφα 59.

η) Αὐγουστος 1905. Ἔγγραφα 48.

θ) Σεπτέμβριος 1905. Ἔγγραφα 15.

ι) Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1905. Ἔγγραφα 55.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 3, περιέχων ἀλληλογραφίαν τῶν ἐτῶν 1906 - 1910 ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κρυπτογραφικῶς, εἰς πέντε ὑποφακέλους, ἦτοι :

α) 1906. Ἔγγραφα 11, ἐνθα γράφουν : Ζυμβρακάκης, τὸ ἐν Μακεδονίᾳ Ἀνώτατον Ἐθνικὸν Κέντρον πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς σωμάτων Βάρδαν, Ζάκαν, Ρόζαν, τοὺς ὄπλαρχηγοὺς Μακρῆν, Καραβίτην, Βολάνην, Φιωτάκην, Περδίκκαν, Καρασεβδᾶν, Γκούνταν, Ντόγγην, Μπέλλον, Βλάχον, Σούλιον, Δελλακὴν κλπ., Παῦλος Κύρου, Μανταδάκης, Σίμος κ.ἄ.

β) 1907. Ἔγγραφα 79, ἐνθα γράφουν, Ἀργυριάδης, Ἡλίας Πίνε, Κώστας, Μ. Σίμος, Π. Φιωτάκης, Καραβίτης, Δοξογιάννης, Μισθοδοτικὴ κατάστασις, Δεληγιαννάκης, Λάζος Ἀποστολίδης, Γ. Πρώϊμος, Ἀνδριανάκης, ἀναφορὰ τοῦ Γ. Τσόντου ὑπολογαγοῦ ἐξ Ἀθηνῶν τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου 1907 πρὸς τὸν ὑψηλότετον διάδοχον κ. ἄ.

γ) 1908. Ἔγγραφα 57. Ἀλληλογραφία Βόλου - Λαρίσης - Τρικάλων (Ἄ. Σαμαράς - Π. Γιαννετάκης - Ἰ. Σιαμπόπουλος), γράφουν ἐπίσης Λ. Ἀποστολάκης, Ἐ. Μπενάκης, Ἰ. Καραβίτης, Αἰμίλιος, Εὐρώτας, Ἐμ. Νικολοῦδης, ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν ἐν Μοναστηρίῳ καταδίκων ἀνταρτῶν παραπονεῖται, Γ. Παπαδόπετρος, Ἰ. Γριπονησιώτης, Μ. Ἀνδρεαδάκης, ἔκκλησις πρὸς τὸν λαὸν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, οἱ Κρητες πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Θεοτόκην, πρὸς τὸν Διάδοχον, Ν. Κουσουρελάκης, Ἐχθρικὴ προκήρυξις.

δ) 1909. Ἔγγραφα 70, ἐνθα γράφουν, Π. Νεράντζης, Σ. Σαουντζής, Σπ. Τσαούσης, Κ. Τσιρκίχης τυρέμπορος, κ.ἄ.

ε) 1910. Ἔγγραφα 45, ἐνθα δύο κατάλογοι μὲ πολύτιμα στοιχεῖα. Ὁ πρῶτος τῶν τμημάτων Α' Ποπύλεως, Β' Κορεστίων, Γ' Ἀνασελίτης, Δ' Φλωρίνης, Ε' Δεβόλλης Κολωνίας, ὁ δεύτερος γαλλιστὶ τῶν βιλαετίων Μοναστηρίου, Ἀδριανουπόλεως, Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 4, περιέχων ἀλληλογραφίαν καὶ ἄλλα στοιχεῖα τῶν ἐτῶν 1911 - 1913 εἰς 5 ὑποφακέλους ὡς ἐξῆς :

α) 1911. Ἔγγραφα 56.

β) 1912. Ἔγγραφα 41.

γ) 1913. Ἔγγραφα 61.

δ) Διάφοροι ἐκθέσεις καὶ ἔγγραφα ἐν ὄλφ 23, ἐνθα κατάστασις δυνάμεως ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Γ. Τσόντον Βάρδαν ἐκ Κρήτης καὶ Μακεδονίας, Κρυπτογραφικὸν λεξικόν, στατιστικοὶ πίνακες, Acte Αὐτόνομος Ἡπειρος, Ἡλίας Μπουζώτας.

ε) Μικραὶ ὑποθέσεις. Ἐν ὄλφ ἔγγραφα 28, ἦτοι: 1) Κοινότητος Τσοτυλίου (1906 - 1910). 2) Ἀλληλογραφία Βόλου - Λαρίσης - Τρικάλων (1909 - 1911).

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 5. Περιέχει ὕλικόν σχετικόν μετὰ τὴν Ἐλευθέραν ζώνην (1916 - 1917) εἰς 10 ὑποφακέλους ὡς καὶ φάκελον τοῦ Μιχ. Τσόντου ὀπλαρχηγοῦ, ὡς ἑξῆς.

Α'. α) Ἐπιστολαὶ Ἰω. Καραβίτου (Ἰ. Μαύρου) 18 - 10 - 1916 ἕως 29 - 5 - 1917 ἐν ὄλφ 48.

β) Ἐπιστολαὶ Μ. Μιχαλοπούλου, Γ. Κοτίνη, Στεφ. Καλλιάρφα ἀπὸ 6 - 11 - 1916 — 17 - 2 - 1917 ἐν ὄλφ 7.

γ) Ἐπιστολαὶ καὶ τηλεγραφήματα Ἰσιδώρου Φραγκίσκου καὶ Στέργιου Μπινοπούλου ἀπὸ 28 - 11 - 1916 — 16 - 2 - 1917 ἐν ὄλφ 15.

δ) Ἐπιστολαὶ Καραμανώλη ἀπὸ 1 - 12 - 1916 — 11 - 2 - 1917 ἐν ὄλφ 10.

ε) Ἐπιστολαὶ Ἀθ. Σκλαβοῦνου (Ἀθ. Μωραΐτη) ἀπὸ 20 - 10 - 1916 — 10 - 1 - 1917 ἐν ὄλφ 10.

ς) Ἐπιστολαὶ Ζ. Παπαγεωργιάδου 14 - 17 Ἀπριλίου 1917 ἐν ὄλφ 2.

ζ) Ἐπιστολαὶ Φ. Α. Πηχεῶν (Φιλολάου) 30 - 10 - 1916 — 6 - 2 - 1917 ἐν ὄλφ 8.

η) Ἐπιστολαὶ διαφόρων 7 - 12 - 1916 — 18 - 5 - 1917 ἐν ὄλφ 17.

θ) Ἀποδείξεις πληρωμῆς 1916 - 1917 τεμάχια 41.

ι) Διάφοροι φάκελοι κενοὶ καὶ σημειωματάκια.

Β'. Φάκελος Κρητὸς ὀπλαρχηγοῦ Μιχ. Τσόντου περιέχων:

1) Πληροφορίας τοῦ ἰδίου περὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατιωτικοῦ σώματος, δοθείσας δι' ἐπιστολῆς βραδύτερον, τεμάχια 15.

2) Ἔγγραφα τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ 1821 - 1864, ἀναφερόμενα εἰς τὸν πρόγονόν του Γεώργιον πρωτοπαπᾶν τῶν Σφακίων, ἐν ὄλφ 20 καὶ φωτογραφίαν τοῦ ἰδίου.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 6. Περιέχει στοιχεῖα περὶ ὀπλαρχηγῶν καὶ ἀγωνιστῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος εἰς δύο ὑποφακέλους ὡς ἑξῆς:

α) Ποικίλαι σημειώσεις Γ. Τσόντου, ἐπιστολαὶ μεταγενέστεραι ἄλλων ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Ἀγῶνα ἀπὸ 1904 κ.ἑ. Μερικὰ ἀναφέρονται καὶ εἰς ἄλλα ἔτη ὡς 1899, 1930 κ.ἄ. ἐν ὄλφ τεμάχια 126.

β) Σημειώματα σύγχρονα καὶ μεταγενέστερα, γραφέντα ἵνα δημοσι-

ευθύνει εἰς ἐφημερίδας, ἣ ἀπαντῶντα εἰς δημοσιεύματα ἄλλων ἢ συμπληροῦντα ἡμερολόγια, ἐν ὧν τεμάχια 74.

III. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ (1913 - 1915)

Ἐν ὧν φακέλοι 5.

Φάκελος ὁ π' ἀριθ. 7. Περιέχει στοιχεῖα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Ἀγῶνος (1913 - 1914), τὴν μάχην τῆς Νικολίτσας (24 - 4 - 1914), τὰς παραμονὰς τῆς δράσεως εἰς Κορυτσάν. Ὑποδιαίρεται εἰς 8 ὑποφακέλους :

α) Ἰδιωτικαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς Γ. Τσόντον τοῦ Στεφ. Δραγούμη, Στεφ. Σκουλούδη, Βασ. Μελά κ.ἄ. τοῦ 1914. Τεμάχια 18.

β) Τὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος. Ἀλληλογραφία 1913 - 1914, τεμάχια 12. Ἐπίσης «Γ. Τσόντου, Ἡμερολόγιον γεγονότων πρὸ τῆς μεταβάσεώς του εἰς τὸν Ἡπειρωτικὸν Ἀγῶνα μέχρι 1ης Ἀπριλίου 1914» (ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Κων. Ἀ. Διαμάντη εἰς «Ἡπειρωτικὴν Ἑστίαν» τόμ. Ε' (1956) σελ. 122 κ.ἑ.).

γ) Μάρτιος 1914. Ἐγγραφα 3, ἐν οἷς κατάστασις 11 φύλλων.

δ) Ἀπρίλιος 1914. Ἐγγραφα 44.

ε) Πληροφορίαι περὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὴν μάχην τῆς Νικολίτσας (24 - 4 - 1914). Ἐγγραφα 43 καὶ κατάστασις ἐκ 12 φύλλων.

ς) Ἐγγραφα καὶ ἐπιστολαὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Κορυτσᾷ δράσεως τοῦ Γ. Τσόντου (Φεβρουάριος - Μάιος 1914) ἐν ὧν 77, ἐν αἷς ἐπιστολαὶ Γ. Μπουσίου κ.ἄ.

ζ) Μάιος 1914. Ἐγγραφα 56.

η) Ἰούνιος 1914 (1 - 24). Ἐγγραφα 62.

Φάκελος ὁ π" ἀριθ. 8. Περιέχει τὰ πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ μετ' αὐτὴν (ἔγγραφα, ἐπιστολαὶ καὶ σημειώματα Ἀπριλίου - Νοεμβρίου 1914 ταξινομημένα ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Γ. Τσόντου) εἰς 5 ὑποφακέλους :

α) Ἐπιστολαὶ ἀξιωματικῶν, καπεταναίων κ.λ.π. ἀπὸ 8 - 4 - 1914 — 15 - 7 - 1914. Ἐγγραφα 60. Σημειώσεις σχετικαὶ πρὸς τὴν προέλασιν τοῦ Βάρδα πρὸς κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς (7 Ἰουνίου - 25 Ἰουνίου 1914) ἐν ὧν 27.

β) Ἐπιστολαί, σημειώματα καὶ ἔγγραφα τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βάρδα ἐν τῇ περιφερείᾳ Κορυτσᾶς ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλαρχηγῶν ἀπὸ Μαΐου 1914 μέχρις Αὐγούστου 1914, ἐν ὧν ἔγγραφα 240 καὶ κατάλογος τῶν ἐγγράφων τούτων ὑπὸ τοῦ ἰδίου Τσόντου εἰς 50 ἀριθμούς.

γ) Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς. Διαπραγματεύσεις καὶ συμφωνίαι μετ' ἀρχηγὸν Ἀλβανῶν ἐπαναστατῶν Ἐλβασάν πρὸς καθορισμὸν μεθο-

ρίου γραμμῆς κ.λ.π. ἀπὸ 25 Ἰουνίου κ.ἑ. Ἔγγραφα 38.

δ) Σχετικά πρὸς τὰς ἐνεργείας πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς διοικήσεως Βάρδα (Ἀδαμίδη, Κονδύλη κ.λ.π.) Ἰούλιος - Νοέμβριος 1914. Σύνολον 38.

ε) Ἀναφορά λοχαγοῦ Γ. Κονδύλη καὶ λοχαγοῦ Β. Παπακώστα, ἐγκαταλιπόντων τὸν ἀγῶνα τῆς Κορυτσᾶς, πρὸς Γ. Τσόντον, ἀπὸ 5 - 9 - 1914 κατὰ τῆς τηρηθείσης τακτικῆς ἐν τῇ διοικήσει. Δακτυλογραφημένοι σελίδες 17.

Φάκελος ὁ π' ἀριθ. 9. Περιέχει τὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς (Ἰούνιος - Δεκέμβριος 1914). Ἀλληλογραφία στρατιωτική, πολιτική, ἀτομική, εἰς 8 ὑποφακέλους :

α) Ἰούνιος 1914, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς. Ἔγγραφα 32.

β) Ἰούλιος 1914. Τεμάχια 105.

γ) Αὐγουστος 1914. Τεμάχια 59.

δ) Σεπτέμβριος 1914. Τεμάχια 85.

ε) Ὀκτώβριος 1914. Τεμάχια 106.

ς) Νοέμβριος 1914. Τεμάχια 15.

ζ) Δεκέμβριος 1914. Τεμάχια 6.

η) Ἔγγραφα Ἑπειρωτικοῦ Ἀγῶνος ποικίλα τοῦ 1914. Τεμάχια 50.

Φάκελος ὁ π' ἀριθ. 10. Περιέχει ἐπιστολάς διαφόρων (μητροπολιτῶν, ἀξιωματικῶν, κἀπεταναίων), σχετικά μὲ τὸ Νοσοκομεῖον, Τηλεγραφεῖον, Πυρομαχικά, Οἰκονομικά, ἐκθέσεις, πρωτόκολλα, ἀλληλογραφίαν, ἡμερησίας διαταγὰς Ἰουνίου - Νοεμβρίου 1914 εἰς 10 ὑποφακέλους.

α) Συγκρατήτρια διαφόρων ἐπὶ καταλήψει Κορυτσᾶς Ἰουνίου - Αὐγούστου 1914. Τεμάχια 43.

β) Ἐκθεσίς πολεμικῆς δράσεως ἀπὸ Ἀπριλίου μέχρι τέλους Ἑπειρωτικοῦ ἀγῶνος ὑπὸ Β. Παπακώστα, Ἐ. Γραβάνη, Ἰ. Ζαχαράκη καὶ Π. Γύπαρη τῇ 17 Νοεμβρίου 1914 πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος ἐκ φύλλων 16. Ἐδημοσιεύθη εἰς ἐφημερίδα «Φῶς» τῆς Θεσσαλονίκης τῇ 20-12-1914, 21/12/14 καὶ 22/12/14 μετ' ἀποκομμάτων τῆς ἐφημερίδος ταύτης. Ἀπόκομμα ἐφημερίδος «Μακεδονία» 7 - 1 - 1915, ἔνθα ἐπιστολὴ Ἰ. Καραβίτη ἐκ Φλωρίνης.

γ) Ἐπιστολαὶ πρὸς Βάρδαν τῶν μητροπολιτῶν Κορυτσᾶς, Καστορίας, Σιανίου, Γρεβενῶν, Φλωρίνης, Λεοντοπόλεως, τῶν ἐτῶν 1914 - 1915. Τεμάχια 35.

δ) Ἐπιστολαὶ Π. Γύπαρη (Μαΐου - Ἰουλίου 1914). Τεμάχια 38.

ε) Ἐπιστολαὶ Ἰ. Καραβίτου ἐκ Βιγλίστης κ.ἄ. Ἰουνίου - Ὀκτωβρίου 1914. Τεμάχια 45.

ς) Νοσοκομεῖον, Φαρμακευτικὸν ὑλικόν. Βιβλίον Ἠμερησίων Διαταγῶν τοῦ Στρατιωτικοῦ νοσοκομεῖου Κορυτσᾶς τῆς Αὐτονομίου Ἠπείρου ἀπὸ 7 - 7 - 1914 ἕως 20 - 10 - 1914 ἐκ φύλλων γεγραμμένων 14.

ζ) Πυρομαχικά. Ἔγγραφα 14.

- η) Τηλεγραφεῖον καὶ Ταχυδρομεῖον. Ἔγγραφα 27.
 θ) Οἰκονομικά. Ἔγγραφα 10.
 ι) 1) Βιβλίον ἡμερησίων Διαταγῶν Στρατιωτικῆς καὶ Πολιτικῆς Διοικήσεως Κορυτσᾶς ἀπὸ 22 · 7 · 1914 ἕως 18 · 10 · 1914 ἐκ φύλλων 24.
 2) Πρωτόκολλον ἀλληλογραφίας Στρατιωτικοῦ καὶ Πολιτικοῦ Διοικητοῦ Κορυτσᾶς (16 Σεπτεμβρίου · 15 Ὀκτωβρίου 1914). Ἀριθμοὶ 15 · 56.
 3) Πρωτόκολλον (25 Ἰανουαρίου μέχρι 21 Ὀκτωβρίου 1914). Ἀριθμοὶ 1 - 524.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 11. Περιέχει τὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βάρδα ἐκ Κορυτσᾶς 1915 · 1916 (ἐπιστολαὶ - ἔγγραφα - ἐκθέσεις - σημειώματα) εἰς 3 ὑποφακέλους:

- α) Ἰανουάριος - Νοέμβριος 1915. Τεμάχια 113.
 β) 1916. Τεμάχια 16.

γ) Διάφορα περὶ Ἠπείρου, Μακεδονίας καὶ ἄλλων ζητημάτων ἀτελῶς χρονολογημένα, χειρόγραφον ἐκ σελίδων 30 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰλλυριοὶ, Ἀλβανοὶ, Σκιπετάρ» καὶ ἕτερα 38 τεμάχια ἐν οἷς στιχουργήματα «Τὸ παράπονον τῶν Μοναστηριωτῶν», «Τῆς ὀρφανῆς τὸ παράπονον», «Ἡ Πατρίς τὸν ἀναθεματίζει», «Ἡ ἐκδίκησις».

IV. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Σχετικὰ πρὸς τὴν δρᾶσιν τῶν προγόνων του καὶ τὰ κατ' αὐτόν.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 12, ὑποδιαιρούμενος εἰς 8 ὑποφακέλους.

α) Προγονικὴ δρᾶσις (Γσοντολάμπης), πρωτότυπα ἔγγραφα, ἀντίγραφα ἔξ ἑγγράφων τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης, σημειώσεις, ἐπιστολαί, οἰκογενειακὸν καὶ γενεαλογικὸν δένδρον, τεμάχια 36, ἐν οἷς καὶ φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Παλιγγενεσία» τῆς 15 Ἀπριλίου 1897, ὅπου δημοσιεύεται «Μάχη καὶ ἄλωσις τοῦ Πύργου τῆς Μαλάξης. Ἐπίσημος Ἐκθεσις» (ἐν Φουρνὲ Κιθωνίας 14 Μαρτίου 1897 ὁ ἀρχηγὸς Διομήδης Ν. Φανδρίδης).

β) Ἡμερολόγιον φοιτήσεως εἰς Σχολὴν Εὐελπίδων Ε' ἔτος 1892, ἐκ φύλλων 14, συνεχιζόμενον εἰς ἄλλα 38 φύλλα μεγαλύτερα ἀποκεκομμένα, καὶ δύο ἔγγραφα τοῦ 1892, ἅτινα εἶναι πρωτόκολλον μονομαχίας.

γ) Βιογραφικά:

1) «Ἡ πρώτη ἔξοδός μου εἰς Μακεδονίαν» (δίφυλλον).
 2) Ἐνδεικτικὸν Γ. Τσόντου τῆς Δ' Σχολαρχείου Ἀθηνῶν τοῦ 1882 καὶ ἄλλα τεμάχια 8 καὶ φωτογραφίαι 3.

δ) Στρατιωτικὴ σταδιοδρομία (μετακινήσεις, μισθοδοτικά, μεταβολαί, φύλλα πορείας, αἰτήσεις ἀποζημιώσεως, ἐφημερίδες Κυβερνήσεως περιέχουσαι τὰς προαγωγὰς του, φύλλα μητροφύου του κλπ.). Τεμάχια 21.

ε) Συνταξιοδοτικά. Τεμάχια 12.

ς) Ἡθικαὶ ἀμοιβαὶ (προσκλησεις εἰς ἐορτάς, ἀνακηρύξεις ἐπιτίμου μέλους, ὀνομασίαι δῶδ' δι' ὀνόματός του, πρότασις νόμου περὶ ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσόντον Βάρδα τῇ 22 - 7 - 1946. Τεμάχια 28.

ζ) Πολιτικὸς βίος (ἐκλογαί, ἀναμίξεις εἰς πολιτικὴν, πολιτικῶν φίλων του διάφορα ζητήματα, ἐκλογικὸν βιβλιάριον μὲ φωτογραφίαν, ἐκλογαὶ Αὐγούστου 1928, καὶ ἄλλα). Τεμάχια 56.

η) Ἐνέργειαι ὑπὲρ Μακεδονομάχων (φύλλα καὶ ἀποκόμματα ἐφημερίδων, ὑπομνήματα κλπ.). Τεμάχια 17.

V. ΑΥΤΟΓΡΑΦΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 13. Αὐτόγραφον ἡμερολόγιον Γ. Τσόντου Βάρδα, διαστάσεων $0,215 \times 0,14$ μ., ἐκ φύλλων 1 - 97, ἀπὸ Φεβρουαρίου 1904 μέχρι Νοεμβρίου 1906. Παρεντίθενται ἐπιστολαὶ Βάρδα πρὸς ἄλλους καὶ ἄλλων πρὸς αὐτόν. Τὸ φύλλον 1 εἶναι κρυπτογραφικὴ κλεῖς.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 14. Αὐτόγραφον ἡμερολόγιον Γ. Τσόντου Βάρδα, διαστάσεων $0,20 \times 0,13$ μ., ἐκ φύλλων 1 - 123, ἀπὸ 1 Ἀπριλίου μέχρι 3ῆ Σεπτεμβρίου 1905. Ἐνδιαμέσως πολλὰ κρυπτογραφικά.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 15. Αὐτόγραφον ἡμερολόγιον Γ. Τσόντου Βάρδα, διαστάσεων $0,21 \times 0,155$ μ., ἐκ φύλλων 1 - 184, ἀπὸ Ἰουνίου 1906 μέχρι 3 Ἰανουαρίου 1907. Ἀρχεται: «Ἀπὸ τῆς ἐπανόδου μου εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1905...».

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 16. Αὐτόγραφον ἡμερολόγιον Γ. Τσόντου Βάρδα, διαστάσεων $0,21 \times 0,13$ μ., ἐκ φύλλων 1 - 431, τοῦ ἔτους 1907. Ἐνιαχοῦ παρεμβάλλονται ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλα ἔγγραφα.

Ἀκολουθεῖ μικρὸς φάκελος περιέχων:

1) Ἐκθέσεις τῆς δεινῆς ἐν γένει τότε καταστάσεως ἐκ φύλλων 4.

2) «Κατάστασις γενική», ἐκ φύλλων 7 (ἐνθα κεφάλαια: «Ἀγγελιαφόροι», «Σχολεῖα», «Ἐκκλησίαι», «Μοναί», «Ὀπλαρχηγοὶ ἐντόπιοι», «Γενικαὶ παρατηρήσεις», «Ἡλίας Πίνε»).

3) Γράμμα Γ. Βάρδα πρὸς κ. Πρόεδρον τῇ 25 - 7 - 1907.

4) Ἐννέα ἐπιστολαὶ τοῦ 1907.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 17. Αὐτόγραφον ἡμερολόγιον Γ. Τσόντου Βάρδα, διαστάσεων $0,205 \times 0,14$ μ., ἐκ σελίδων 153 (φύλλον 77), ἀπὸ Νοεμβρίου 1913 μέχρι Μαρτίου 1914 (παραμοναὶ Ἡπειρωτικοῦ Ἀγῶνος. Εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ ἐν φακέλῳ (7, β), ὅπερ ἐδημοσιεύθη ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἔστί» (τ. Ε' (1956) σελ. 122 κ.ε.), ἀλλὰ ἔχει ἀρκετὰς διαφορὰς, περισσοτέρας λεπτομερείας καὶ εἶναι βραχύτερον τοῦ πρώτου.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 18. Περιέχει 8 σημειωματάρια ὡς ἑξῆς:

α) Σημειωματάριον διαστάσεων $0,16 \times 0,11$ μ., ἐκ φύλλων 38, περιέχον ἡμερολόγιον ἀπὸ 3 - 11 - 1904 μέχρι 15 - 2 - 1905. Παραρτῶνται : 1) Σημειωματάριον $0,17 \times 0,115$ μ., ἐκ φύλλων 8, περιέχον πρακτικά ἐπιτροπῶν χωρίων τοῦ 1904, 2) Ἐπιστολὴ Γ. Σίμου 23 - 6 - 1905, 3) διφύλλον ἀπεσπασμένον ἐξ ἡμερολογίου, 4) σημειωματάριον $0,115 \times 0,07$ μ. ἐκ φύλλων 4, ἐνθα κατάλογος ἀνδρῶν.

β) Σημειωματάριον $0,15 \times 0,10$ μ., ἐκ φύλλων 39, ἐνθα σημειοῦνται ἀριθμοὶ μὲ λέξεις σλαβικᾶς, διάλογοι ἑλληνιστὶ καὶ σλαβιστὶ, κρυπτογραφικαὶ κλειδες, χωρία μὲ δνόματα τῶν ἀνδρῶν των, ποῖοι εἶναι ἡμέτεροὶ καὶ ποῖοι σχισματικοί, ποικίλαι ἄλλαι σημειώσεις ἐκ τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀναστρόφως : κρυπτογραφικά, λογαριασμοί, κλίσεις ὁδοῦ δι' ὅπλα, πυροβολικὸν καὶ ἱππικόν, πρόστιμα τοῦ 1907.

γ) Ἐν πορτοφόλιον κενόν.

δ) Μικρὸν σημειωματάριον, $0,115 \times 0,075$ μ., ἐκ φύλλων 31, ὧν πολλὰ ἄγραφα. Ἀρχεῖται : « Ἡμερολόγιον. Σάββατον 6 Νοεμβρίου. Ἀναχώρησις ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τοῦ Σιδηροδρόμου Πειραιῶς - Λαρίσης. Ἀφίξεις εἰς Χαλκίδα... ».

Ἀκολουθοῦν κρυπτογραφικά, πλεῖστα λευκά, Κατάστασις : Σῶμα Καραλίβανου, λογαριασμοί, ποῖοι ἐπληρώθησαν, ἀναστρόφως ἐκ τοῦ τέλους 2 φύλλα κρυπτογραφικά καὶ ἡμερομηνία 2 - 6 - 1905.

ε) Σημειωματάριον, $0,12 \times 0,085$ μ., ἐκ φύλλων 32, περιέχον λογαριασμοὺς μὲ κρυπτογραφικά ἀπὸ 25/8 μέχρι 9/11. Πολλὰ λευκὰ φύλλα, κατάλογος 64 ἀνδρῶν μὲ τὸν Βάρδαν ἐπὶ κεφαλῇς, Σεπτέμβριος 1906 δνόματα 10, 9 τοῦ Σώματος Νταλίπη, 7 τοῦ Δοξογιάννη, 9 τοῦ Σίμου Στογιάννη. Παραρτῶνται ἀπόκομμα ἀδήλου ἐφημερίδος εἰς ρουμανικὴν γλῶσσαν.

ς) Σημειωματάριον, $0,11 \times 0,08$ μ., ἐκ φύλλων 9, περιέχον λογαριασμοὺς.

ζ) Μικρὸν σημειωματάριον, ἐκ φύλλων 44 καὶ δύο ἐντὸς τῶν ἐξωφύλλων κολλημένων, πυκνογραμμένον. Περιέχει λογαριασμοὺς καὶ ὅλα ἀναφέρονται εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα.

η) Σημειωματάριον, $0,09 \times 0,055$ μ., ἐκ φύλλων 35, περιέχον λογαριασμοὺς καὶ σημειώσεις « ἐδολοφονήθη 25 Μαΐου 1904 Βαγγέλης Γεωργίου ἢ Καραβαγγέλης ». Μόνον τὰ 4 φύλλα εἶναι γεγραμμένα.

Φάκελος ὕπ' ἀρ. 19. α) Αὐτόγραφον ἡμερολόγιον Γ. Τσόντου Βάρδα, διαστάσεων $0,15 \times 0,105$ μ., ἐκ φύλλων 221 + 3 λευκῶν πυκνογραμμένων, ἀπὸ 21/5/1917 - 29/9/1917.

β) Ἐτερον διαστάσεων $0,135 \times 0,085$ μ., ἀπὸ 19/3 - 20/5.

γ) Agenda, $0,125 \times 0,07$ μ., ἐκ φύλλων 87, πυκνογραμμένα ἔχοντα ποικίλα σημειώματα καὶ ἡμερολόγιον ἀπὸ 25/12/1917 - 25 Δεκεμβρίου 1918. Παραρτῶνται σημειώματα, ἐπιστολαί, ἀποκόμματα ἐφημερίδων. Ὑπάρχει

ἐπίσης σημείωμα ἐπὶ χάρτου «Ἡμερολόγιον ἀπὸ 5/6/1917 - Ὀκτωβρίου 1920 (Τριετὴς βενιζελικὴ τυραννία).

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 20, βιβλίον διαστάσεων $0,30 \times 0,20$ μ. ἐκ πλείονων φύλλων, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι λευκά, γεγραμμένα δὲ ἐνδιαμέσως μόνον 33. Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου ἀναγράφεται «Κου Κωστάκη ὑπολοχαγοῦ 3,20». Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γεγραμμένων φύλλων τίθενται τίτλοι «Φθιῶτις», «Βῶλος - Λάρισα», «Τρίκαλα», «Ἑλληνόφωνος ζώνη. Σιάτιστα 1910, Τσοτύλιον», «Περιφέρεια Νεστραμίου. Καλέβιστα 17/11/1909», «Περιφέρεια Καστανοχωρίων», «Πόλις Καστορία 9/11/1909» (ἐνθα καταγράφονται ἐπιστολαὶ Ἰω. Σταματοπούλου τοῦ 1910), «Κορέστια».

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 21. Βιβλίον εὐρετήριον, $0,395 \times 0,29$ μ. ἐκ φύλλων 94. Εἶναι μητρώον τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1914 κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 22. Βιβλίον δεδεμένον μετ' ἐξωφύλλου, ἐφ' οὗ ἀναγράφεται: «Μακεδονικὸν Κομιτᾶτον 1877 - 1878. Πρακτικὰ Συνεδριάσεων», διαστάσεων $0,28 \times 0,195$ μ., ἐκ σελίδων 288 ἡριθμημένων. Γεγραμμένα 1 - 241. Ἀρχεται: «Συνεδριάσις Μ τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1877». Τελευτᾷ: «Συνεδριάσις ΡΓ' τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1879». Μέλη τῆς ἡνωμένης Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς: 1) Παῦλος Καλλιγᾶς, πρόεδρος, 2) Γ. Βασιλείου, 3) Μιχ. Μελάς, 4) Στ. Σκουλούδης ἐκ τῆς Ἑθνικῆς Ἀμύνης, 5) Νικ. Δαμασκηνός, 6) Κωνστ. Ἰσχυμάχος, 7) Λεων. Πασχάλης, 8) Σπυρ. Ἀραβαντινὸς ἐκ τῆς Ἀδελφότητος.

Ἀντιπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως.

1) Ἀρτέμ. Ν. Μίχου, ἀντιστράτηγος. 2) Ἀθ. Βαλτινός, (ἀπεβίωσε) ὑποστράτηγος. 3) Σκαρλ. Σοῦτσος—Διωρίσθη Μέραρχος. Ὑποστράτηγος.

Γραμματεῖς:

Θεοχάρης Β. Θεοχάρης

(Παρεντίθενται φύλλα ἄδετα μετ' ἐπίτλου: «Πρακτικὰ συνεδριάσεων Ἰούλιος 1877. Α' Συνεδριάσις τῆς 30 Ἰουνίου 1877. ΑΘ' Συνεδριάσις τῆς 8 Σεπτεμβρίου 1877». Φύλλα 34 γεγραμμένα, διαστάσεων $0,295 \times 0,21$).

VI. ΕΝΤΥΠΑ

Βιβλία, ἐφημερίδες, ἀποκόμματα ἐφημερίδων κλπ. εἰς φακέλους 8.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 23. Περιέχει 14 βιβλία: 1) Ἡ Μακεδονία καὶ αἱ Μεταρρυθμίσεις. Ὑπόμνημα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μακεδονικοῦ Συλλόγου. Ἐκδοσις δευτέρα. Ἀθήνησιν 1903, 8ον, σελ. 16 (μετὰ χάρτου διοικητικοῦ τοῦ ἐδάφους τῶν βιλαετιῶν Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Κοσσυφοπέδιου, σὺν τῇ τῶν γειτόνων βιλαετιῶν Σκόδρας, Ἰωαννίνων, Ἀδριανοπόλεως, κατανεμημένου εἰς πέντε ἐπαρχίας (provinces) Ἀλβανίας, Ἡπείρου, Σκοπίων, Θράκης, Μακεδονίας).

3) Crimes Bulgares contre les Grecs Orthodoxes dans les Vilayets Macédoniens à partir de l' année 1897 jusqu' à fin Juin 1907. Tableaux détaillés. Paris, Imprimerie Deplanche, 1907. 4ον, σελ. 40 + 2 ἄ. ἄ.

4) Καταστατικὸν τοῦ ἐν Φθιώτιδι Μακεδονικοῦ Συλλόγου. Ἐν Λαμίας 1909. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Λαμιακῆς. 8ον, σελ. 13.

5) Ἀριθ. 19. Στρατιωτικὴ Βιβλιοθήκη. Στατιστικὴ τοῦ Βιλαετίου Θεσσαλονίκης. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, 1910. 8ον, ἐκ φύλλων 19 ἀνεν ἀριθμήσεως.

6) Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Ἰ ω α ν ν ί δ ο υ, διδάκτορος τῆς φιλολογίας πρῶην γυμνασιάρχου. Ἡ ἀρχαία Μακεδονία ἐξεταζομένη κατὰ τὰς πηγάς, ἥτοι περὶ τῆς καταγωγῆς, τῆς ἐθνικότητος καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων βασιλέων τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους μέχρι Φιλίππου τοῦ πατρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἐκδίδεται τῇ ἀρωγῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου. Ἐν Ἀθήναις 1911. 8ον, σελ. 86.

7) Αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαι τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον (καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀπὸ τοῦ 1903 - 1908 γεγονότα) ὑπὸ ΑΛΜΑΖ. Ἀθήνησι 1912. 8ον, σελ. 216.

8) Τὰ κατὰ τὰς ἀνταρτικὰς ομάδας ἐν τῇ οὐδέτερᾳ ζώνῃ. Ἐπίσημος ἀλληλογραφία. La question des bandes de la Zone Neutre. Correspondance officielle. (σελ. 3 : Ἐπίσημος ἀλληλογραφία περὶ τῶν ἐν τῇ οὐδέτερᾳ ζώνῃ ἀνταρτικῶν ομάδων, ἀνταλλαγεῖσα μεταξὺ τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Σ. Π. Λάμπρου καὶ τοῦ ἀντιστρατήγου κ. Κομποῦ, ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στρατιωτικοῦ ἐλέγχου. Αἱ χρονολογίαι τῶν ἐγγράφων εἶναι ἀπὸ 15/28 Φεβρουαρίου 1917 (γαλλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ) μέχρι 17/30 Ἀπριλίου 1917). 8ον, σελ. 93.

9) Παράρτημα «Ἐλευθέρου Τύπου». Ἡ κατάθεσις Δημητρίου Πίκουλα (εἰσαγγελέως ἐφετῶν) ἐνώπιον τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου. Τὰ ὄργια τοῦ Κωνσταντινικοῦ καθεστώτος. Ἐν Ἀθήναις 1920. 8ον, σελ. 62.

10) Καταστατικὸν τοῦ ἐν Ἀθήναις «Συνδέσμου ψυχαγωγίας τῶν πολεμιστῶν», ἐγκεκριμένου διὰ Β.Δ. ἀνεγνωρισμένου δι' ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν καὶ διατελοῦντος ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Περιθάλψεως. Τύποις Ἑλληνογαλλικοῦ τυπογραφείου, 1921. 16ον, σελ. 8.

11) Ἡ ἑλληνικὴ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκστρατεία κατὰ τὸ 1921. Τηλεγραφήματα ἀνταποκριτῶν τοῦ παγκοσμίου τύπου. Ἐκδοσις Γραφείου τύπου Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Ἀθῆναι 1921. 8ον μέγα, σελ. 51.

12) Γενικὴ ἐπισκόπησις τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τὴν Γ' περίοδον 9 Ἰουνίου - 10 Σεπτεμβρίου 1921. 4ον, σελ. 16 (μετὰ χάρτου τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Σαγγαρίου), s.a.l.

13) Ἀριστίππου Φ. Κουσίδου, Ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος. Πολεμικὰ ἠθικὰ διηγήματα ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ 1897 καὶ 1912 - 1913. Τόμος Α' (1897). Ἀθῆναι 1922. 16ον, σελ. 57.

14) Σταύρου Ἰω. Κελαϊδῆ, ἀντισυνταγματάρχου τῆς στρατιωτικῆς δικαιοσύνης ἐ.ἀ., Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἀλληλογραφία (1854 - 1904). Ἐν Χανίοις 1930. 8ον, σελ. 302 + 1 ἄ.ἀ.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 24. Περιέχει ἐφημερίδας καὶ ἀποκόμματα ἐφημερίδων.

1) Ἐφημερίς «Ταχυδρόμος» (Βορείου Ἑλλάδος). Θεσσαλονίκη. Ἔτος 7ον, ἀριθ. 2109, τῆς 31 - 12 - 1926. Ἀρχεῖται ἡ δημοσίευσίς ἀνωνύμως: «Ἡ λαμπροτέρα ἐθνικὴ ἐποποιΐα. Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγών. Ἀκριβῆς περιγραφή τῆς δράσεως τῶν ἀγωνιστῶν».

2) Τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος, ἀριθ. 2073 τῆς 7 Ἰουλίου 1926 «Αἷμα Μαρτύρων καὶ Ἡρώων. Πόσον ἀκίνδυνος εἶναι ὁ πόλεμος! Ὁραία περιγραφή μιᾶς μάχης μετὰ τοὺς Τούρκους. Ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου Μελά».

3) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2074 τῆς 8 - 7 - 1926 «Αἷμα Ἡρώων καὶ Μαρτύρων. Ὁ Ἴων Δραγούμης εἰς Μακεδονίαν. Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Παῦλον Μελά».

4) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2076 τῆς 10 - 7 - 1926 «Αἷμα Μαρτύρων καὶ Ἡρώων. Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Π. Μελά. Ζήτω ἡ Μακεδονία».

5) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2077 τῆς 11 - 7 - 1926 «Αἷμα Μαρτύρων καὶ Ἡρώων. Ἡ πρὸς Παλαιόκαστρον πορεία διὰ μέσου δασῶν καὶ ποταμῶν. Παρ' ὀλίγον νὰ πηνγῇ ὁ Κολοκοτρώνης. Θέλω νὰ γίνω ἄξιος τῆς ἀγάπης σας».

6) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2078 τῆς 12 - 7 - 1926 «Αἷμα Μαρτύρων καὶ Ἡρώων. Εἰς τὴν Μονὴν Τσιριλόβου ἕνας ἐνθουσιώδης διδάσκαλος. Οἱ Τούρκοι ἀπειλοῦν. Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς».

7) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2079 τῆς 13 - 7 - 1926. «Ἡ Μονὴ Τσιριλόβου. Ὁ πατριωτισμὸς τοῦ ἡγουμένου, μία μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν. Ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας».

8) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2080/14 - 7 - 1926 «Οἱ δολοφονοὶ ἐξορῶσιν ὀφθαλμούς. Ἡ ζώνη ἐπιρροῆς τοῦ Καπετὰν Κώτα. Μία ὑπέροχος ὁμιλία τοῦ Π. Μελά. Οἱ δύο δρόμοι τῆς ἐλευθερίας».

9) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2081/15 - 7 - 1926 «Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Ρούλιαν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν κατοίκων. Οἱ ἐπίσημοι ἡγνῶν τοὺς Μακεδόνες. Εἴμαι ὁ εὐτυχέστερος τῶν ἀνθρώπων».

10) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2082/16 - 7 - 26. «Εἰς τὸ ἐλληνικώτατον Ζέλοβον. Μία ἡρωϊκὴ παπαδιά. Πῶς ἀπέκρουσαν εἰσβολὴν 150 Βουλγάρων. Δύο ἐθναπόστολοι διδάσκαλοι».

11) Τῆς αὐτῆς, ἀριθ. 2083/17 - 7 - 26 : «Τὰ βασανιστήρια τῶν Μακε-

δόνων. Ἡ ἀνάκλησις τοῦ Π. Μελά. Τὸ τέλος τῆς πρώτης περιοδείας του. Ἡ τηλεπάθεια τῆς συζύγου του».

12) Τῆς αὐτῆς, ἀρ. 2084/18 - 7 - 26 : «Ἡ ἡρωϊκωτέρα σελὶς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἡ ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Πλήρης καὶ ἀκριβὴς περιγραφή τῆς ἐθνικῆς ἐποποιίας. Ἡ δρᾷσις χιλιάδων ἀγωνιστῶν τῆς ἐλευθέρως καὶ δούλης Ἑλλάδος. Πῶς ἐγεννήθη τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν μέσῳ ἐχθρῶν. Ἡ ἀγωνία τῶν ὑποδούλων. Ἡ ἐπικράτησις τῶν Ἑλλήνων. Πρόδρομοι τῆς ἀπελευθερώσεως».

13) Τῆς αὐτῆς, ἀρ. 2085/19 - 7 - 26 «Τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτᾶτον κυριαρχεῖ ἐν Μακεδονίᾳ. Πλήρης ἐξόντωσις παντὸς ἐλληνικοῦ. Τὰ πρῶτα θύματα καὶ οἱ πρῶτοι ἥρωες» καὶ ἀρ. 2086/20 - 7 - 26 μέχρι ἀρ. 2093/27 - 7 - 26.

14) Τῆς αὐτῆς, ἀρ. 2094/28 - 7 - 26 «Πῶς συνελήφθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Κώτας».

15) Τῆς αὐτῆς, ἀρ. 2095/29 - 7 - 26 «Ἡ ἐκδήλωσις τῆς βουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ καταστροφή τοῦ Κρουσόβου ὑπὸ τῶν κομιτατζήδων. Αἱ ἐπακολουθήσασαι σφαγαί» καὶ 2096/30 - 7 - 26. (Συνεχίζεται ἡ περιγραφή τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος μετὰ διαφόρους τίτλους εἰς τὰ φύλλα 2097/1 - 8 - 26, 2098/2 - 8 - 26 μέχρι 2726 τῆς 9 - 9 - 1926 καὶ ἑξῆς. Ἐπειτα ἡ ἀρίθμηση γίνεται 2147/30 - 9 - 26 ἕως 2174/1 - 11 - 26. Μέχρι τέλους Δεκεμβρίου ἀρ. 2109/31 - 12 - 26 λείπουν μερικὰ φύλλα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρίθμηση δὲν εἶναι κανονική. Παρατίθενται καὶ πολλαὶ φωτογραφίαι τῶν ἀγωνιστῶν ὡς τοῦ Καπετὰν Βάρδα, τοῦ Π. Μελά, τοῦ Πέτρου ἐκ Μοναστηρίου, τοῦ Στεφ. Δραγούμη, τοῦ Παντ. Γραικοῦ, τοῦ Ε. Σκούνδρη, τοῦ Καπετὰν Φούφα κ.ἄ.).

Φά κ ε λ ο ς ὕ π' ἀ ρ ι θ. 25. Περιέχει πολλὰ ἀποκόμματα ἐφημερίδων, ἔνθα δημοσιεύονται ἄρθρα, ἐπιστολαὶ καὶ ἡμερολόγια περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, εἰς δύο ὑποφακέλους. Α' ὑποφάκελος. Ἐφημερίδες : 1) Καθημερινὴ 13 - 1 - 1921 καὶ τέλους Ἰανουαρίου 1925.

2) Νέα Ἐφημερὶς τῆς 30 Ὀκτωβρίου ἔτους ἀδήλου.

3) Ἐλεύθερος Τύπος, 22 - 10 - 1917, 23 - 10 - 1917, 24 - 10 - 1917.

4) Νέος Αἰὼν Σικάγου, 15 - 3 - 1925, 8 - 3 - 1925.

5) Καστοριανὴ Ζωὴ Καστορίας, 18 - 9 - 1937.

6) Κρητικὸς Κόσμος, 10 - 2 - 1940, 6 - 1 - 1940, 13 - 1 - 1940, 14 - 1 - 1940, 17 - 2 - 1940, 19 - 4 - 1940, 20 - 1 - 1940, 19 - 8 - 1939, 27 - 1 - 1940.

7) Ἡ Ἑλληνική, 6 - 12 - 1928, 19 - 4 - 1930, 24 - 5 - 1929, 1 - 12 - 1929, 4 - 12 - 1929.

8) Ἀκρόπολις, 5 - 1 - 1930.

9) Δυτικὴ Μακεδονία, 15 - 1 - 1930 («Ἱστορικαὶ σημειώσεις ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ Καπετὰν Φιλώτα=κ. Φιλόλαον Α. Πηχεῶν» (εἰς πολλὰς συνεχείας ἐντὸς τοῦ ἔτους 1930 καὶ 1931).

10) Καστορία, 15 - 12 - 1929, 25 - 12 - 1929, 5 - 1 - 1930, 12 - 11 - 1930, 2 - 2 - 1930.

11) Μακεδονία, 1 - 1 - 1930.

12) Ἐλεύθερος Ἀνθρωπος, 26 - 11 - 1931.

13) Σκρίπ, 3 - 2 - 1924.

14) Φῶς Θεσσαλονίκης, 10 - 7 - 1939.

15) Ἐθνικὴ Φωνή, 24 - 3 - 1938.

16) Ὁ Τύπος τῶν Ἀθηνῶν, 1 - 7 - 1938.

Β' ὑποφάκελος: Περιέχει ἔντυπα, ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους ἐπετείους γεγονότων, ἐορτὰς κλπ., ἥτοι:

1) Ἠνωμένος Τύπος (Φλωρίνης), 6 - 11 - 1938.

2) Ἐρευνα (Χανίων), 1 - 7 1937, 9 - 7 - 1937, ἀρχαὶ Ἰουνίου 1939.

3) Καστοριανὴ Ζωή, 4 - 9 - 1937, 13 - 11 - 1937.

4) Φῶς (Θεσσαλονίκης), 10 - 11 - 1936, 13 - 11 - 1936, 14 - 11 - 1936, 10 - 11 - 1938, 27 - 10 - 1940.

5) Ἡ Μακεδονικὴ (Φλωρίνης), 12 - 11 - 1937.

6) Ἡ Ἑλληνική, 12 - 5 - 1930.

Φάκελος ὁ π' ἀριθ. 26. Περιέχει ἀποκόμματα ἐφημερίδων, ἀναφερόμενα εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς καὶ μετ' αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι Δεκεμβρίου 1914, τῶν ἐφημερίδων: Ἐθνος, Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι, Πατρίς, Ἀκρόπολις, Χρόνος, Καιροί, Σκρίπ, Ἐμπρός, Σημαία, Ἡπειρος (Ἰωαννίνων), Ἀστραπή, Ἑσπερινή, Ἄστρ, Ἑστία, Ν. Ἡμέρα, L' Écho d' Athènes, Νέα Ἀλήθεια (Θεσσαλονίκης), Ἀστήρ, Ἐφημερίς, Πινακοθήκη, Τὸ Φῶς, Θεσσαλία (Βόλου), Ἀφῶς, Μακεδονία (Θεσσαλονίκης), Νέα Φλώρινα, Κόσμος (Θεσσαλονίκης), Λέσβος (Μυτιλήνης), Ν. Ἐρευνα (Χανίων), Ἑλληνικὸς Ἀστὴρ (Ὁδησσού), Argus de l' «Indépendant» de Salonique, Ἀνεξάρτητος (Χανίων), Ἐλεύθερον Βῆμα (Χανίων), Μηνιαία Εἰκονογραφημένη Ἀτλαντίς, Πελασγὸς (ἀριθ. 182 - 188 τῆς 1 - 11 - 1914 μέχρι 31 - 12 - 1914). Ἐν ὅλῳ 224 ἀποκόμματα, συγκεντρωθέντα ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας «Ὁ Ἀργὸς τοῦ Τύπου τῆς Ἀνατολῆς».

Φάκελος ὁ π' ἀριθ. 27. α) Περιέχει ἀποκόμματα ἐφημερίδων τοῦ ἔτους 1915 περὶ τὰ ἑκατὸν τῶν διαφορῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς, τὰς ὁποίας ἀνεγράψαμεν ἀνωτέρω. Ὅλα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Βάρδα.

β) Ὁμοίως τοῦ 1916, περίπου 30.

γ) Ὁμοίως τοῦ 1917, περίπου 20.

Φάκελος ὁ π' ἀριθ. 28. Περιέχει ἀποκόμματα ἐφημερίδων, ἀναφερόμενα εἰς τὸν στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν βίον τοῦ Βάρδα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δημοσιεύματα τοῦ ἰδίου τοῦ Βάρδα εἰς ἐφημερίδας. Περίπου 50 τεμάχια.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 29. Περιέχει ἔντυπα ἐφημερίδων καὶ ἄλλα, ἀναφερόμενα εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 1922, ἰδίως περὶ τὰ 23 φύλλα τῆς Ἑφημερίδος «Ἡμερήσιος Τύπος» ἀπὸ 30 - 11 - 1928 μέχρι 22 - 12 - 1928.

Φάκελος ὑπ' ἀριθ. 30. Περιέχει περὶ τὰ 30 ἀποκόμματα ἐφημερίδων τῶν ἐτῶν 1914 ἕως 1935, ἀναφερόμενα εἰς τοὺς πολιτικούς ἀγῶνας τοῦ Τσόντου κατὰ τοῦ Βενιζέλου.

ΣΠΗΚΤΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
ΤΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ